

енерго- и ресурсосбережения” для будущих инженеров-педагогов / Г. И. Канюк, Т. Н. Пугачёва, Л. Н. Омельченко, В. Ф. Безъязычный // Проблемы сучасної педагогічної освіти. Серія “Педагогіка і психологія”. – Ялта, 2014. – Вип.44. – Ч. 3. – С. 121-129.

УДК 373.6 “19”

О. А. Кітова,

кандидат педагогічних наук, доцент
(ПВНЗ “Краматорський економіко-гуманітарний інститут”)

ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ Д. ТХОРЖЕВСЬКОГО

Постановка проблеми. Формування технічно й технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, є головною метою освітньої галузі “Технологія”. Поява нових видів техніки й сучасних технологій на початку ХХІ ст. ставлять перед випускниками шкіл більш високі вимоги до особистості, її компетенцій і можливостей адаптуватися в соціальному й виробничому оточенні. Однак період становлення національної системи освіти супроводжувався кризовими явищами в трудовій підготовці молоді. Так, було скорочено кількість навчальних годин на трудове навчання, загублено матеріальну базу тощо. Разом з цим знизилася мотивація школярів до трудової діяльності взагалі. Але, як вважають вчені, саме трудове навчання є тим феноменом, що ефективно впливає в умовах НТР на загальну культуру й освіченість особистості.

У зв'язку з цим проблема підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності за умов нових суспільно-виробничих відносин є надзвичайно актуальною. Але для її вирішення треба знати досвід, накопичений педагогічною наукою в попередні роки. Це сприятимете цілісному дослідженню окресленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень. Провідні ідеї про необхідність підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності були висунуті ще класиками зарубіжної та вітчизняної педагогічної думки: І. Песталоцці, Д. Дьюї, Д. Локком, Г. Кершенштейнером, К. Ушинським та ін. Необхідною складовою виховного процесу учнів трудова діяльність була в педагогічних системах А. Макаренка, С. Щацького, В. Сухомлинського, І. Ткаченка тощо.

Отже, дедалі очевиднішою стає значимість досвіду, накопиченого національною системою трудової підготовки молоді в роки, коли трудове навчання набуло розвитку в педагогічній теорії та мало нормативне забезпечення на практиці. У цьому плані велике суспільно-практичне значення мають науково-педагогічні погляди українського науковця, академіка та педагога Д. Тхоржевського (1930-2002).

Мета статті – визначити та розкрити основні положення педагогічних поглядів Д. Тхоржевського з питань підготовки молоді до майбутньої

трудової діяльності.

Дослідження питань підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності було одним із головних і набуло комплексного обґрунтування в педагогічних поглядах Д. Тхоржевського. Про це свідчить педагогічний, історико-бібліографічний та системний аналіз його педагогічної спадщини. Так, ученим було досліджено роль учителя в підготовці молоді до майбутньої трудової діяльності, проблеми організації продуктивної праці учнів, актуалізовані питання політехнічної освіти та профорієнтаційної роботи, значну увагу приділено формуванню творчого ставлення до праці, розкрито завдання та особливості позаурочних форм підготовки до трудової діяльності, досліджено системи трудового навчання, його генезис та трансформацію як шкільного предмета тощо. При цьому значну увагу приділялося проблемі трудового виховання та дослідженню організаційних питань навчального виробництва.

Ознайомлення учнів з основами виробництва Д. Тхоржевський вважав важливою умовою підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності та її головним завданням. Це, на його думку, забезпечувало формування низки політехнічних понять, таких, як технологічний процес, продуктивність праці, тип виробництва, норма часу тощо. Отже, залучення учнів до виробничої діяльності у майстернях мало бути спрямоване не лише на формування трудових прийомів і операцій, а на ознайомлення їх з елементами технологічного процесу, етапи якого є схожими для різних видів виробництва [1]. Він підкреслював, що це як найкраще сприяє розширенню кругозору учнів, узагальненню їх знань на політехнічній основі та є важливою умовою підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності.

Д. Тхоржевським було визначено, що підготовка школярів до трудової діяльності має організовуватися за схемою, розрахованою на декілька років навчання, з урахуванням їх фізичного розвитку та вимог життя. Її зміст повинен відповідати набутому раніше досвіду та сприяти формуванню чітко визначеного кола політехнічних знань і вмій у галузі техніки, технології, організації праці, а виконання трудових прийомів має розширювати коло теоретичних знань старшокласників [2].

Приділяючи особливу увагу проблемі спрямованості навчання на підготовку молоді до майбутньої трудової діяльності, учений шукав шляхи формування в учнів глибоких теоретичних спеціальних і загальноосвітніх знань. Одним із засобів вирішення цієї проблеми Д. Тхоржевський бачив удосконалення навчальних програм з трудового навчання шляхом дотримання принципу наступності при набуванні як теоретичних знань, так і в прищепленні практичних умінь і навичок [3, с. 175]. Доцільне розміщення матеріалу в навчальних програмах, як стверджував учений, має сприяти підготовці учнів до глибокого осмислення окремих трудових процесів. При цьому дидактичний зв'язок трудового навчання з вивченням основ наук не повинен бути штучним. Педагог наголошував на тому, що навчальний процес слід будувати так, щоб опануванню трудових операцій передувало вивчення їх природничо-наукових основ на уроках загальноосвітніх предметів. З огляду на те, що встановлення зв'язків між трудовою діяльністю і основами наук має великі потенційні можливості, Д. Тхоржевський відзначав про відсутність спеціальної підготовки у значній

частини вчителів трудового навчання. Адаже основним завданням педагогів є пошук найбільш доцільних шляхів використання розкритих наукою зв'язків для досягнення свідомого й міцного засвоєння знань учнями і залучення їх до трудової діяльності [4].

Ученим визначено систему дидактичних прийомів, які стимулюють школярів до застосування під час трудової діяльності теоретичних знань з основ наук. Це [4]:

1) пояснення застосування набутих знань у певному трудовому процесі;

2) стисла бесіда перед початком роботи, в якій учням ставиться трудове завдання;

3) постановка таких трудових завдань, які б не можна було розв'язати без використання знань з основ наук;

4) застосування питань евристичного характеру щодо роботи учнів;

5) перевірка якості готових виробів за виробничими критеріями.

Відповідно до цього прийомами зв'язку самого процесу навчальної трудової діяльності з вивченням основ наук вченим було визначено: ілюстрування використання знань із загальноосвітніх предметів у виробничих умовах; встановлення зв'язку з основами наук в інструктивних картках; зв'язок з основами наук у процесі розв'язання задач і виконання лабораторних робіт; використання знань з основ наук для перевірки якості продукції; ознайомлення учнів з прикладами використання знань новаторами й раціоналізаторами виробництва тощо [4].

Приділяючи значну увагу проблемі розвитку особистості, Д. Тхоржевський наголошував на необхідності диференціації змісту трудової діяльності учнів [5, с. 15]. Він встановив, що за своєю природою трудове навчання дозволяє диференціювати зміст навчального матеріалу для кожного учня, тобто дає можливість забезпечити індивідуальний підхід у змістовному плані. Таке твердження впливає з особливостей як змісту трудового навчання, так і методів та форм організації навчально-виробничої діяльності учнів. Так, науковцем було запропоновано узагальнений перелік варіативних видів трудової діяльності учнів, що відповідає всім сферам діяльності людини. Це трудові процеси, пов'язані з обробкою металів, ремонтом, налагодженням, обслуговуванням механічного обладнання технологічних машин; обробкою та використанням промислових виробів; монтажем, ремонтом будівель; ремонтом і обслуговуванням електрообладнання; виробництвом продуктів сільського господарства; вирощуванням нових сортів рослин; вирощуванням тварин; вивченням мікроорганізмів; керівництвом людиною; навчанням і вихованням людини; медичним обслуговуванням людиною; музичною, літературно-художньою й образотворчою діяльністю тощо [3, с. 35-36].

Обґрунтовуючи вагоме значення трудового навчання в підготовці молоді до майбутнього життя, Д. Тхоржевський стверджував, що саме цей шкільний предмет відіграє важливу роль у здійсненні таких загальноосвітніх завдань, як розумовий і фізичний розвиток, моральне та естетичне виховання учнів, формування їхнього світогляду в цілому. Він наголошував [3, с. 27], що це досягається особливостями змісту трудового навчання. Так, у процесі формування технологічних понять і вмій учні краще засвоюють

закономірності розвитку природи та суспільства й залучаються до активної перетворювальної діяльності; участь у різних видах конструкторсько-технологічної діяльності є ефективним засобом розумового розвитку школярів; систематична участь учнів у колективних трудових процесах створює основу для виховання таких важливих якостей, як комунікативність, взаємодопомога, підприємливість, сприймання здорового духу суперництва; заняття художніми промислами стимулюють культурний розвиток школярів через виховання естетичного смаку та розуміння прекрасного; поєднання навчання з продуктивною працею забезпечує дієвість поглядів та переконань учнів, сприяє досягненню єдності світогляду та повсякденної практичної поведінки тощо.

Особливу увагу у вирішенні питань підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності науковцем було присвячено проблемі організації продуктивної праці учнів, яку він вважав необхідним засобом і однією з організаційних форм трудового навчання та виховання поряд з політехнічною освітою та професійним самовизначенням. Педагог визначив доцільність залучення школярів до неї.

По-перше, сама природа передбачає, що кожна людина повинна розвиватися гармонійно, тобто і інтелектуально, і фізично. Адже однобічний розвиток, як відомо, позначається негативно на здоров'ї людини, позбавляє її можливості жити повнокровно.

По-друге, продуктивна праця готує учнів до праці. Це здійснюється, передусім, у психологічному плані, бо діти можуть і не здобувати професію, але повинні мати загальне уявлення про створення духовних та матеріальних благ і виробничий процес.

По-третє, у процесі продуктивної праці створюються сприятливі умови для виконання загальноосвітніх завдань трудового навчання [3, с. 162]. Д. Тхоржевський зазначав, що надзвичайно велике значення для виховання всебічно розвиненої людини має здійснення принципу поєднання навчання з продуктивною працею (ПНПП).

Ученим було з'ясовано, що його методологічні основи було закладено ще в творах Т. Мора, Ш. Фур'є, Р. Оуена та інших видатних поборників освіти засобами залучення молоді до трудової діяльності. Проте наукового обґрунтування як засобу всебічного розвитку особистості цей принцип набув лише в XIX ст. у працях К. Маркса й Ф. Енгельса. Саме в цей час його зміст було збагачено ідеєю політехнічної освіти. Прихильники нового підходу розглядали її як засіб усебічного розвитку підростаючого покоління, підготовки його до вільного вибору та зміни професії в зв'язку з дією закону зміни виду праці [5, с. 15].

Досліджуючи методологічні основи школи другої половини XX ст., вчений звернув увагу на те, що перебудова народної освіти в цей час також була пов'язана зі спробами переглянути низку принципових положень, що стосуються ПНПП та політехнічної освіти. Їх педагог окреслив як певні тенденції, які відбивають вимоги часу й мали бути враховані в практичній діяльності школи.

Спираючись на те, що принцип ПНПП реалізується в процесі трудового навчання, а його передумови для цього створюються іншими навчальними предметами, Д. Тхоржевський наголошував, що в школі

потрібна не будь-яка праця, а тільки та, яка сприяє виконанню навчально-виховних завдань школи. Відповідно до цього ним було визначено систему вимог до продуктивної праці учнів, яка має бути [5, с. 33]:

- свідомою, спиратися на знання учнів з основ наук, спеціальні технічні та технологічні знання;
- творчою; виконуючи трудові завдання учні, повинні творчо розв'язувати хоча б найпростіші виробничі проблеми;
- відповідною змісту навчальної програми, тобто включати саме ті трудові операції, які нею передбачені;
- ознайомлювати учнів з виробництвом (особливо старшокласників), устаткуванням, інструментом, технологією, прийомами роботи, організації праці на сучасних промислових підприємствах.

Проаналізувавши досвід роботи багатьох шкіл, основними шляхами підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності засобами продуктивної праці Д. Тхоржевський визначив продуктивну працю в процесі трудового навчання, позаурочний час під керівництвом вчителя та у вільний від навчання час на підприємстві [3, с. 163]. Було з'ясовано, що доцільна організація продуктивної праці на уроках трудового навчання передбачає також встановлення зв'язків з промисловими підприємствами з метою виготовлення окремих деталей або нескладних виробів на їх замовлення, а також у процесі допомоги підшефним дитячим садкам у вигляді майстрування для них стільців, столиків, іграшок і інших виробів. Найкращі умови для цього створювалися під час трудової практики учнів X класів.

Продуктивна праця в позаурочний час під керівництвом учителя, як зазначав науковець, була ефективною у формі різних трудових об'єднань: шкільних виробничих бригад, таборів праці та відпочинку, трудових загонів старшокласників, кооперативів та ін. При цьому Д. Тхоржевський звертав увагу на те, що така праця не обов'язково повинна відповідати змісту трудового навчання, але вона має бути посилюючою, не становити загрози здоров'ю дітей і, що дуже важливо, оплачуватися.

Д. Тхоржевський визначив організаційні умови ефективного функціонування продуктивної праці. До них він відніс: правильне планування, нормування, оцінювання та оплату праці учнів. Залучення учнів до процесу планування, як відмічалось науковцем, займало особливе місце в системі трудового виховання. Особливо сприятливі умови створювалися для цього в старших класах. Педагог наполягав, що саме планування з точки зору трудового виховання має дві основні мети: перша – своєчасне забезпечення навчального процесу всіма інструментами та матеріалами, бо без цього неможливо виховання культури праці; друга – практичне ознайомлення учнів з елементами організації праці та її значенням для сучасного виробництва [5, с. 32]. Д. Тхоржевський стверджував, що нормування праці для школярів має, перш за все, не організаційно-планове, а виховне значення [3, с. 170]. Крім того, своєчасна оцінка або навіть просто заохочення позитивно впливає на ставлення учнів до роботи [5, с. 32].

Незважаючи на соціально-економічні зміни, які охопили суспільство наприкінці XX – початку XXI століть, Д. Тхоржевський залишався переконаним у тому, що підготовка молоді до майбутньої трудової

діяльності неможлива без надання учням знань про виробництво, яке є одним із елементів загальнолюдської культури. Ураховуючи це, загальноосвітніми завданнями трудового навчання в сучасній українській школі вчений визначив: політехнічну освіту (ознайомлення з основами виробництва), професійне самовизначення, формування творчого ставлення до праці, трудове виховання, поєднання навчання з продуктивною працею [6]. Зокрема, стосовно трудової діяльності та праці було зазначено, що вони забезпечують розширення та закріплення знань, підтверджують їх доцільність, забезпечуючи розуміння її значення для потреб людини. “Саме продуктивний характер навчально-виробничої діяльності, – писав Д. Тхоржевський, – позитивно впливає на мотиваційну основу навчання, дає змогу залучати до активної діяльності всіх без винятку учнів, забезпечує дієвість їхніх поглядів і переконань, сприяє досягненню єдності світогляду та повсякденної практичної поведінки”.

Висновки. Таким чином, основні положення педагогічних поглядів Д. Тхоржевського з питань підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності полягають у такому:

- доведення необхідності ознайомлення учнівської молоді з основами виробництва на політехнічній основі;
- удосконалення програм з трудового навчання;
- розкриття місця та значення трудового навчання у всебічному розвитку учнів;
- визначення дидактичних прийомів, які сприяють застосуванню знань з основ наук під час трудової діяльності;
- обґрунтування доцільності залучення школярів до продуктивної праці та розробка методологічних основ її запровадження;
- організація трудової діяльності учнів за умов планування, нормування, оцінювання та оплати їх праці тощо.

Отже, вирішення питань підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності базувалося на комплексному баченні науковцем цієї проблеми. Саме тому накопичений ученим необмежений часом досвід і теоретичне обґрунтування питань організації трудового навчання, виховання та підготовки молоді до трудової діяльності заслуговує на увагу сучасних теоретиків і практиків, які прагнуть інновацій у галузі технологічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тхоржевський Д. О. Формування політехнічних понять під час навчання в майстерні / Д. О. Тхоржевський // Радянська школа. – 1966. – № 7 – С. 59–66.
2. Тхоржевский Д. А. Требования к содержанию занятий в мастерских / Д. А. Тхоржевский // Школа и производство. – 1964. – № 10. – С. 26–29.
3. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання. Ч. 1. Теорія трудового навчання. / Д. О. Тхоржевський. – К. : РНЦ “ДІНІТ”, 2000. – 248 с.
4. Тхоржевський Д. О. Зв'язок трудового навчання з вивченням основ наук / Д. О. Тхоржевський // Радянська школа. – 1960. – № 9. – С. 37–41.
5. Тхоржевський Д. О. Методика трудового і професійного навчання та

викладання загальнотехнічних дисциплін : навч. посіб. / Д. О. Тхоржевський. – К. : Вища школа, 1992. – 334 с.

6. Тхоржевський Д. Яким має бути зміст освітньої галузі “Технології” / Д. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 3. – С. 7–10.

УДК 378.035:34

Д. В. Коваленко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Українська інженерно-
педагогічна академія)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ВИЩОМУ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Постановка проблеми. Як зауважує В. Кремень, “... на сучасному етапі розвитку нашого суспільства потрібні кардинальні кроки щодо внутрішньої модернізації, структурної перебудови системи вищої освіти. При цьому будемо керуватися тим, що у світі все більше робиться наголос на якості освіти, на універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, на особистісну орієнтованість навчального процесу та його інформатизацію, на важливість освіти у забезпеченні сталого людського розвитку, причому такі зміни повинні базуватися винятково на науково обґрунтованих засадах” [13, с.9-10].

Професійна підготовка майбутнього фахівця інженерно-педагогічної галузі не є винятком: внесення коректив у процес професійної діяльності, зумовлений об’єктивними змінами, що відбулися в нашій державі, спричинило пошук шляхів перебудови процесу підготовки майбутніх фахівців до виконання інженерно-педагогічних функцій, урахуовуючи їхню специфіку.

Видатний психолог С. Рубінштейн зазначав, що особистість необхідно розглядати як суб’єкта у зв’язку з його морально-правовою діяльністю та громадськими продуктами цієї діяльності. Важливу роль відіграють правові знання, адже вони орієнтують поведінку, соціальну та професійну діяльність особистості в моральному плані та функціонують на вже сформованому менталітеті людини. Один з представників концепції соціалізації молоді (Г. Вурцбахер), пов’язаної з питаннями підготовки її до майбутньої професійної діяльності, вироблення поважного ставлення до виконання громадських обов’язків, стверджує, що саме від правової підготовки залежить: стане людина громадянином свого суспільства або його проблемою [19].

Формування правових знань і, як наслідок, становлення правового світогляду як раціональної потреби правової держави завжди визнавалося підґрунтям процесу засвоєння людиною, на думку Б. Грушина, певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства [8]. Проте правова підготовка є необхідною не тільки для особистості для здійснення її життєдіяльності в